

Araştırma Makalesi

**BELLEK VE MEKANIN İLİŞKİSİNDE EV OLGUSU ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA****Gülşah ALGIN[†], Burhan SATICI[‡]**[†]İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye[‡]İstanbul Ticaret Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İstanbul, Türkiye[†]algingulsah@gmail.com, [‡]bsatici@ticaret.edu.tr [†]orcid.org/0000-0001-8662-1227, [‡]orcid.org/0000-0002-8919-6016

Atf/Citation: Algin, G., Satici, B., (2022). Bellek ve Mekanın İlişkisinde Ev Olgusu Üzerine Bir Araştırma . *Journal of Technology and Applied Sciences* 4(2), 14-20.

ÖZET

Deneyimleri, duyumları, izlenimleri, algıları, kavrayışları yeniden canlandırmak üzere saklayarak tutma yetisi bellek olarak tanımlanmaktadır. Tarih boyunca belleğin saklama yetisi için kullandığı mekan çeşitli yansımalarla gündeme gelmiştir. Bu süreç tabletten başlayarak kağıt, kitap gibi insanoğlunun belleği nesneleştirilmesine evrilmiş, bilgi ve kültür aktarımına olanak sağlamıştır. Önceleri 2 boyutlu bir düzlem olarak algılanan bellek, çeşitli yorumlamalar sayesinde mekan olarak algılanmaya başlamıştır. Bellek nesneleştirilirken bu dönüşümlü ilişkide mekanlar belleği düzenlemek ve ona ulaşmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Bellek sadece anıları muhafaza eden değil aynı zamanda geri çağırabilen dinamik bir mekanizmadır. Bu sebeptendir ki belleğimiz aktif yaşantımızda, hareketlerimizde, seçimlerimizde önemli bir rol oynamaktadır. Yaşam alanlarımız belleğimizdeki çeşitli izlerin bir anlamda tezahürüdür. Bu noktada ‘ev’ olgusuna bellek tanımlarının, türlerinin ışığında yaklaşmak ve sonuçlarını gözlemek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Bellek , Mekan, Ev, Çocukluk, Eser, Mimari

**A RESEARCH ON THE CONCEPT OF HOME IN THE RELATIONSHIP BETWEEN
MEMORY AND SPACE****ABSTRACT**

The ability to retain experiences, sensations, impressions, perceptions, and insights to revive them is defined as memory. Throughout history, the space used by memory for storage has come to the fore with various reflections. This process, which started with tablets, evolved from the tablet to the objectification of memory by human beings such as paper and book, and enabled the transfer of knowledge and culture. Memory, which was previously perceived as a 2-dimensional plane, has now begun to be perceived as place thanks to various interpretations. While objectifying memory, places have been used as a tool to organize memory and reach it in this alternatly relationship. Memory is a dynamic mechanism that not only preserves memories but can also recall them. This is why our memory plays an important role in our active life, actions, and choices. Our living spaces are, in a sense, a manifestation of the various traces in our memory. At this point, it is necessary to approach the 'home' phenomenon in the light of memory definitions and types and observe its results.

Keywords: Memory, Space, Home, Childhood, Work, Architectural

Geliş/Received	:	18.01.2021
Gözden Geçirme/Revised	:	26.01.2021
Kabul/Accepted	:	26.01.2021

1. GİRİŞ

Bellek nedir? Geçmişten günümüze farklı yaklaşımlar ve disiplinlerce ele alınan bellek; bilgiyi depolayan, saklayan, geri çağıran dinamik bir mekanizma olarak ele alınmaktadır. Başka bir deyişle yok olan bir şeyin temsilinin varlığıdır. Bellek deneyimleri, duyuları, izlenimleri, algıları, kavrayışları yeniden canlandırmak üzere saklayarak tutma yetisi olarak tanımlanmaktadır. (Güçlü vd. 2002)

Bellek; Paul Ricoeur'e göre bir izler topluluğudur ve bunları; kortikal (nöronal), psişik (duygusal), belgesel izler (tarih) olarak üçe ayırmıştır. Buradan da anlayabildiğimiz üzere bellek, farklı tanımlara sahip olabileceği gibi, farklı kategorilere de ayrılabilir. Belleğin bu çok boyutlu hali bizlere onu tanımlama, anlama, belki de anlayabilmek adına nesneleştirme isteğine itmiştir. "Belleğe dair metaforik açıklamalar antikiteye kadar geri giden zengin bir gelenekten yansır. Platon hatırlama sorunsalını ele aldığı ünlü Menon diyalogunda, hatırlamayı bilgiye ulaşmanın bir yolu olarak görür. Platon Menon'da, bilginin apriori olarak ruhta örtük olarak bulunan kavram, düşünce ve ilkelerin hatırlanmasından ibaret olduğunu ileri sürer (Platon 2013)."

Hatıralar nasıl ve nerede muhafaza edilir? Augustinus'a kadar bellek hakkında 2 boyutlu benzetmeler yapılmıştır, bellek bir düzlem olarak algılanmıştır. Fakat Augustinus belleği bir iç mekan olarak algılar ve ondan şu şekilde bahseder. 'Bu doğal yeteneğimi de aşarak derece derece beni yaratan kişiye çıkacağım böylece duyarlı nesnelere algılanması sonucunda oluşan sayısız imgeler hazinesini içeren belleğin o geniş saraylarına, ovalarına gideceğim.' Belleği mekân aracılığıyla düşünme, çoğu zaman bir metafor olarak topos (yer) yoluyla kavramak anlamına gelmiştir. Bu çalışmanın amacı bellek ve mekânın birbirini etkileyen ilişkisini kavramsal açıdan irdelemek, bu ilişkide yer alan ev olgusunu, tanımlarını, değişiklik içeren yönlerini araştırmaktır.

2. BELLEĞİN MEKANINDAN, MEKANIN BELLEĞİNE

Tarih boyunca bellek ve mekânın ilişkisi dönüşümlü bir dinamikte süregelmiştir. Belleği ortaya çıkarmak için mekânlardan/nesnelere faydalanabildiğimiz gibi mekân ve nesnelere de belleği korumak ve ortaya çıkarmak için yapılandırabilmekteyiz. Eski çağlarda yazıya, resme dökülmüş tabletler; belleği, öğretiyi ve bilgiyi koruma şeklinin bir göstergesidir. Belleği bir depo veyahut bir ambar gibi düşünme ve ardından toplanılan bütün bilgileri sırasıyla önce kağıtlara, kitaplara son olarak da kütüphanelere çevirmek, korumak belleğin insan yaşantısında büyük önem taşıdığına bir göstergesidir.

İnsanlık gözle göremediği kavramları nesneleştirip idrak etmeye çalışırken bir yandan da bunları kendinden sonraki insanlara anlatabilmek için çaba vermiş ve bununla birlikte müze fikri gelişmiştir. Yaşadığını anımsamak ve anlatmak için resmetmeye, fotoğraf çekmeye, günlük tutmaya ihtiyaç duymuştur. Belleğin korunması ve paylaşılmasında bir tablet üzerinde başlayan bilgi yolculuğu artık wikipedia, twitter, ekşisözlük gibi platformlara taşınmıştır. Bu tip koruma yöntemlerinin yanısıra insanoğlu belleğin korunmasında başka yöntemler de izlemiştir.

Ars Memoria yani hatırlama sanatı önemli bir düşünme, bilgiye ulaşma ve hafıza tekniği olarak kabul görmüştür. Bir anının önemli noktalarını mekân belli bir düzen içinde ilişkilendirerek yerleştirilmesi ardından bu mekânda gezintiye çıkmak hatırlamanın yöntemlerinden biridir. Hafızasını diğer insanlara göre daha etkin kullanabilen bir çok insan hatıralarını belleğinde bir sokağa veya bilinen bir yapının odalarına imgeleyerek yerleştirdikten sonra, bu mekânlarda yapılan düşsel gezintilerinde hatıralara dolayısıyla bilgilere ulaşmanın bir yolu olduğunu söylemektedir. Bellek ve mekân bağlamında süregelen bu ilişkide kavramlar birbirini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilmiştir. Antikçağ'ın en büyük bilim merkezi İskenderiye Kütüphanesinin yakılması mekânın kullanılarak belleğin yıkımına örnektir.

Pierre Nora'ya göre modern toplumda tarihin hareketinden kopmuş hatırlama, tarihe iade edilmiş, yani tarihe kaydolmuş anlar olarak bellekte kendine yer bulur. Burada Nora'nın söylemek istediği, bellek ortamlarının (milieux de memoire) yok olduğu, ancak geçmişi "hatırlamanın" bir yolu olarak ulusal bellek mekânlarının (lieux de memoire) yaratılması gerektiğidir. Fiziksel bir mekânla sınırlandırılmayacak sembolik anlam ve pratikleri de içeren hafıza mekânları, ulusal hafızayı tarihsel bir gelenek olarak kurmuştur (Nora 2006, 160).Günümüzde tecrübe, deneyim ve bilgiyi yansıtmayan kültür aktarımı yapmayan, geçmişle bir bağlantısı olmayan 'yok-yer' oluşumlarına sıklıkla rastlamaktayız. Toplumun hafızasında bulunan fakat şu an gerçekte var olmayan yerler yerine AVM, havaalanı, otopark gibi 'yok-yerler' bize hafızamızı tazelememenin yanısıra hissiz ve iletişimsiz mekân olgusunu vurgulamakta, yavaş yavaş belleğimizden bilgiyi silmektedir.

3. YÖNTEM

İnsan belleği, yaşayışı, tercihleri ve yaşam alanları arasındaki ilişkiyi araştıran bu çalışmada mekanı akılda tutma, bellekte muhafaza etme, tecrübelerine yansıtma ve bu eylemlerinin kendisindeki ev olgusu üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmanın amacı;

- Bellek ve mekan tanımlarını incelemek, birbirlerine, topluma ve bireye etkilerini,
 - Bellek, mekan, toplum, birey anahtar kelimeleri ışığında ev kavramının çeşitli tanımlarını, bireyin üzerindeki etkisini, yaşantısına ve çalışmalarına etkisini araştırmaktır.
- Çalışmada literatür tarama, kütüphane araştırması, veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Literatür tarama aşamasında yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan yararlanılmış, kültürel bellekte yer alan tanımlar dışındaki tanılamaya ve tarihsel gelişim sürecine de yer verilmiştir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI (TOPLUMSAL BELLEKTEN BİREYSEL YAŞANTIYA)

Bellek ve mekanın bu dönüşümlü etkileşimi sadece toplumsal, kolektif belleği değil bu konunun tekelinde insan yaşantısını, seçimlerini, çalışmalarını, sanatını da etkiler. Yaşanılan ve tecrübe edilen mekanlar belleği etkilerken, tecrübelerimizi biriktirdiğimiz belleğimiz seçimimizi ve yaşam alanlarımızı da yapılandırmaktadır. Kavramsal açıdan ele alınmış ev tanımları bellekte yer edinilen bilgilere, çocuklukta edinilmiş tecrübelerle göre kişiden kişiye değişim göstermektedir.

Ev kavramının tarihçesine bakıldığında insanlığın temel gereksinimlerinden biri olan barınma ihtiyacıyla hayatımıza girmiştir. Anne karnında yaratılan güven duygusu ile gelişen alan ihtiyacı, sığınma, kendini ait hissetme, insanın evrende kendine ait, kendisinin ideailize edebildiği egemenlik alanı olarak yaşamda yerini alır. Buradaki amaç kendini uzaydan, tahayyül edemediği çok büyük bir alandan kendine pay etme, sınırlandırma, ayırma olarak algılanabilir.

Bununla birlikte bu alanın içini kendisiyle ilişkilendirdiği, önemli attığı bütün nesnelere bu alanda konumlandırır. Konumlandırmaya ve ilişkilendirmeye devam ettikçe arasında duygusal bağ kurduğu bu alan ve nesnelere artık belleğini de beslemeye başlar. Bu dönüşümlü ilişki artık mekanın da belleği beslemesiyle devam eder. Ev olgusu insanların birbirleri ve yaşam alanlarıyla kurdukları ilişkiler dönüşümlü olarak ele alınmıştır. Bireyler önce evlerini kendilerine göre oluşturmaya ardından içinde buldukları koşullara göre kendilerini bu evlere göre yeniden tanımlamaktadırlar. Paul Ricoeur 'İnsan farkına varmadan içe attığı unuttuğu hatırayı tekrar ediyor' der. İçinde doğduğumuz ve belli bir süre yaşadığımız ev aslında bireyin kişiliğinin ilk izlerinin belleğe bırakıldığı, mutluluk, mutsuzluk, endişe gibi duygularla ilk kez tanıştığımız ve bunu yaparken de içinde bulunduğumuz ortamı da kaydettiğimiz alandır. Birey kişiliğini hatıraları sayesinde tanıır. Hatırlamak aynı zamanda bir arayış eylemidir. Kendimizi yaşamımız boyunca bir yandan aramaya devam ederken bir yandan da aynı eylemleri gerçekleştirmeye devam ederiz. İster istemez geçmişte yaşadığımız evden etkileniriz. Bazı konut dönüşüm projelerinde evin yapılması istenen şekli projelendirilirken kurulan iletişimde ev sahibinin bazı isteklerinin çocukluk evinde de bulunması kendi evinde de bunu istemesi dikkat çekmiştir.

Yaşayış biçimi, alışkanlıklar, çocukluğa dair hisler belleğimizi şekillendirirken aynı zamanda yetişkin yaşam alanımızı tasarlarlarken de önemli rol oynamaktadır.

Bellek ve mekanın dönüşümlü ilişkisi sadece yaşam alanlarını değil, barındırdığı duygularla sanatçıların eserlerinde görülen farklılıkları da etkilemektedir. Ev farklı işlevleri ve anlamları aktarma amacıyla, - toplumsal/kültürel yaşantıyı, ev içi ilişkileri vb. durumları- izleyiciye iletmek doğrultusunda işlev ve anlam kazanan, keskin ve etkileyici bir imge olarak yine sanat üretimlerinde yerini alır. Bununla birlikte belki de izleyicinin sanat içerisinde, bir imge, nesne, mekân biçiminde evle sıkça karşılaşma anı yaşadığı görüntüler; evin, çocukluktan yetişkinliğe anıların, düşlemlerin muhafaza edildiği bir bellek mekân olarak sanatçısına göre farklılaşan bağlamlarda üretildiği çalışmalara aittir.

Bu anlamda Avusturyalı sanatçı Erwin Wurm "Narrow House" adlı enstalasyon çalışması, sanatçının çocukluğunun geçtiği dönemdeki toplumsal hayatın mimari anlayışa olan etkilerinin ev imgesi üzerinde şekillenmediği bir çalışmadır (Görsel 1)

.Erwin Wurm, -Avusturya'nın savaş sonrası banliyölerine ait mimari anlayışı ele aldığı- 'Narrow House' eserinde "çocukluk evini gerçek ölçekte yeniden inşa etmiştir. Ancak yapının genişliği daraltılmış, böylece içeride duvarlar, konuklara kademeli olarak yaklaştırılmıştır" (Levent ve Leone, 2014: 23).

Görsel 1. Erwin Wurm, *Narrow House / Dar Ev*, 2010, 7x1,3x16m.

Görsel 2. Erwin Wurm, *Narrow House / Dar Ev*

Ev tekinsizleşen bir mekân olarak Rachel Whiteread'ın bazı eserlerinde izleyicinin karşısına çıkar. Bu anlamda Whiteread'ın en tanınmış çalışmalarından 'House' adlı eseri, sanatçının mekânı içten döküm ile kapalı kütle bir forma çevirerek yeni bir nesneye dönüştürdüğü, böylelikle heykelsi görünüm kazanan bir eve aittir (Görsel 3). Whiteread'ın 'Ev'i açık alan ve kapalı alan korkusu gibi mekânla ilişkili endişeyi, ya da açık ve kapalı mekanlar arasındaki zıtlığı, pozitif negatif ilişkisi çerçevesinde kinayeli ve ironik bir çarpıcı ürün/heykel olarak inşa eder (Talu, 2009: 130).

Görsel 3. Rachel Whiteread, House, 1993, Beton Döküm.

Görsel 4. Rachel Whiteread, House, 1993, Beton Döküm

Do-Ho Suh'un İdeal Ev'nde şeffaf materyaller üzerinden sınırlar üzerinde durulmuştur. Ziyaret edenleri hem mekânın içinde, hem de dışarıdan bir deneyime davet eden İdeal Ev şeffaf tekstil malzemeleriyle birebir boyutlarda tasarlanmıştır.

Görsel 5 Do-Ho Suh - İdeal Ev

Bachelard ev için 'gerçek bir kozmudur' der. Mekân algısı, geometrik bir kurgudan ziyade beden üzerine temellenen bir bilincin oluşumunu yansıtır. Bu bilinç durumunda algının bilgiye dönüşümü belli referanslarla olur; her algı aktı, ardışık bir yaşam süresi boyunca bir öncekinden aldığı referanslarla gerçekleşir. Mekânsal bilincin özü, salt yüzeysel imgeler değil; bütün duyuların eşzamanlılığında bedenseldir (MerleauPonty, 2008 ve Merleau-Ponty, 2006).

Modern Türk şiirinin herhangi bir akımına dahil olmayan şairlerinden Behçet Necatigil bir çok eleştirmen tarafından 'Evler Şairi' olarak nitelendirilmiştir. Necatigil'in bir çok eserinde ev metaforunu kullanır ,betimler, hem olumlu hem olumsuz, sıkıntı veya mutluluk verebilen, değişen duygu durumlarını ev üzerinden değerlendirir.

Ev olgusu çok tanımlı, tarihsel, değişken, bir çok esere konu olabilmişken bunun nedenini fenomenolojik bakış açısıyla açıklamak doğru bir yaklaşım olabilir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Roman okurken beynimizde görselleştirdiğimiz düşsel mekanlarımızın yanısıra, hafıza mekanlarımız, çocukluğumuzu geçirdiğimiz mekanların hatıraları gibi bir çok mekan belleğimizin içinde yer alıyor. Yaşantımızda işlerimizi yaparken yine aynı bellekten yararlanıyoruz. Vücudumuzun sinirsel ağı, gündelik işlerimizi halletmeye çalışırken, alışkanlıklarımızı oluştururken, tepki verirken, eser yaratım süreçlerimizde yine aynı bellekten bize veri sunmakta.

İnsanlığın ilk çağlarından başlayıp günümüze kadar gelen bellek, mekan, ev kavramları benliğimizin temel ihtiyaçlarına hitap ettiği için belki de hiç eskimeyecek zamansız kavramlar olarak nitelendirilebilir.

Mekanın Poetikası'nda insanın evle ilgili kurduğu ilişkiyi anlatan Gaston Bachelard "ev bizim ilk evrenimizdir" der. Ev çoğu insanın ilk egemenlik alanıdır. Ev yalnızca duvarlar ile dıştan ayrılmış bir mekân olma bağlamından zamanla olan ilişkisi içerisinde sıyrılarak, günümüzde anlam ve görsellik bakımından çok geniş sınırlar dahilinde değerlendirilen bir kavrama evrilmiştir. Bir çok dilde ev ve konut aynı anlamı içerirken kullanımları farklılaşmıştır. Konut aitlik hissi belirtmeyen bir kelimeyken ev tamamıyla aitlik hissine dayanmaktadır. Bundandır ki konuya insanın biricikliğini ele alarak yaklaşmak ve ortaya çıkan sonuçları kişiye göre değerlendirmek doğru olabilir.

Her türden ev nesnesinin, eşyanın kendileri ve kullanıcılarıyla aralarındaki ilişkilerin beyin yüzeyinde görünmez bir alan kapladığını düşünebiliriz. Bu alanın ölçülebilir olmasına ilişkin Celal Abdi Güzer "Ev'lenmek" isimli denemesinde söz etmektedir. Bu metinde, eşi ile iki ayrı evin eşyalarının oluşturdukları salonlarından bahseden Güzer, komşularını salonun yeterince doldurulduğuna ikna edemediklerine dair bir anısını paylaşır.

Sonuç olarak ev; bellek, bilinç, kültür, coğrafya ile ilişkili bir karmanın nesneleştirilerek anlaşılmasıdır. Kuşkusuz ev olgusu aynı zamanda bir toplumun en küçük parçası olan bireyin aynasıdır.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, D (2015) Şiirsel İmgelem Olarak Mekanı Düşlemek: Gaston Bachelard'ın Mekan Düşüncesi, İç Mimarlık Sempozyumu
- Auge, M (1995) Non- Places Introduction To An Anthropology of Supermodernity, Londra ve Newyork : Verso
- Bachelard, G. (2014) Mekanın Poetikası (çev. Tümertekin, A) İstanbul: İthaki Yayınları
- Barlas, M. (2019) Çağdaş Sanatta Nesne- Mekan Olarak Ev Simgesi, Sanat Tarihi Dergisi, 95-109.
- Becker, F.D (1977) Houssing Messages Pennsylvania: Dowden, Hutchinson& Ross
- Bollnow, O.F (1961) "Lived – Space" Philosophy Today 5:1, 31-39
- Cambridge Dictionary of Philosophy (1995), Robert Audi ed, Cambridg University Press
- Colomina, B (2011) Mahremiyet ve Kamusalılık – Kitle İletişim Aracı Olarak Modern Mimari (çev. Kılıç A. U.) İstanbul Metis Yayıncılık
- Coopr, C.M. (1992) Environmental Memories, In I. Altman&S.M Low ed. Plenum Press, 86-112
- Daraaisma, Dovve, (2007) Bellek Metaforları, Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi (çev. Koca, G) İstanbul Metis Yayınları

- Güçlü, A, Uzun,E, Uzun S. ve Yolsal U. (2002) Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- Güzer, C. A. (2002) Konut Üzerine De(ne)meler İçerisindeki “Ev’lenmek” isimli deneme, Mimarlar Derneği 1927 Yayınları, Ankara.
- Husserl, E. (2003) Fenomenoloji Üzerine Beş Ders (çev, Tepe, H) Ankara Bilgesu Yayıncılık
- Kıyıcı, G. (2016) Ev Mekanı ve Sınırlarının Anlamları Üzerine, İç ve Dış Arasındaki Çeper Temalı Ulusal Mekan Tasarımı Sempozyumu Bildiri Kitabı
- Levent, N ve Leone, A.P. (2014) The Multisensory Museum: Cross Disciplinary Perspectives on to Sound, Smell, Memory And Space. UK: Rowman & Littlefield
- Nora, P. (2006) Hafıza Mekanları (çev: Özcan, M) Ankara Dost Kitabevi Yayınları
- Parmaksız, M (2019) Belleğin Mekanından, Mekanın Belleğine Kavramsal Bir Tartışma, Ankara Üniversitesi, İlef Dergisi, 1, 7-26.
- Özak, N ve Gökmen, G. (2009) Bellek ve Mekan Üzerine Bir Model Önerisi, İtü Dergisi, 8 , 145-155.
- İnternet: Do-Ho Suh – Ideal Ev <https://xxi.com.tr/i/ideal-ev> adresinden alınmıştır.
- İnternet: İskenderiye Kütüphanesi <http://www.acikbilim.com/2012/04/dosyalar/antikcagda-bilimin-kalbinin-attigi-yer-iskenderiye-kutuphanesi.html> adresinden alınmıştır.
- Görsel 1: <https://jhmrad.com/26-best-the-narrow-house/> adresinden 01.05.2020 tarihinde alınmıştır.
- Görsel 2: <https://publicdelivery.org/rachel-whiteread-house/> 01.05.2020 tarihinde alınmıştır.
- Görsel 3: <https://www.apollo-magazine.com/house/> adresinden 01.05.2020 tarihinde alınmıştır.
- Görsel 4: <https://rubyslippersbritishadventures.wordpress.com/2011/06/03/day-3-venice-biennale/> adresinden 01.05.2020 tarihinde alınmıştır.
- Görsel 5: <https://xxi.com.tr/i/ideal-ev> adresinden 01.05.2020 tarihinde alınmıştır.